

витку суспільних відносин. Конституція встановлює основи організації державної влади, основи взаємовідносин держави та особистості, визначає принципи функціонування політичної системи в цілому.

Враховуючи те, що Українська держава є самостійним суб'єктом правовідносин, її публічно-правовий статус (принципи діяльності, права та обов'язки, відповідальність) закріплено в Основному законі. Статутний характер Конституції України проявляється в такому:

1. Визначаються характеристики України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави, що обумовляють призначення держави. При цьому, суверенітет є ключовим елементом публічно-правового статусу держави, що передбачає здатність юридично не пов'язаною зовнішніми силами державної влади до виключного самовизначення шляхом встановлення загальнообов'язкового правопорядку на усій своїй території, а також рівноправність з усіма суб'єктами правовідносин.

2. Закріплюються права (формування бюджет країни, стягувати податки тощо) та обов'язки (наприклад, утвердження та забезпечення прав і свобод людини, забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи — катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу) держави;

3. Встановлюється відповідальність держави. Наприклад, згідно зі ч. 2 ст. 3 Конституції України держава відповідає перед людиною за свою діяльність;

4. Регламентується механізм взаємодії між державою та суспільством, яке її створило, а також окремими громадянами. Так, Український народ за Конституцією України є носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні. Він здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування (ч. 2 ст. 5 Конституції України), може безпосередньо брати участь у зміні та (або) прийнятті нового основного закону тощо;

5. Фіксується система влади в країні, її функції та компетенція, внутрішня структура, а також система державних органів та спосіб їх формування, основи місцевого самоврядування.

Павшук Катерина Олександрівна
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
к. ю. н., асистент кафедри
конституційного права України

ЦІННОСТІ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ В ЗАСАДАХ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ

Демократичний принцип є одним із ключових елементів в системі засад конституційного ладу, який орієнтується на фундаментальні цінності конституціоналізму. Демократичні засади конституційного ладу — це еталонні, базові принципи, які формують модель взаємовідносин інститутів громадянського суспільства і демократичної держави, засновану на праві. Через такі принципи закріплюються і реалізуються основні цінності демократії як механізму управління. З погляду вітчизняних науковців, в основі розуміння сучасної демократії об'єктивно закладені категорії рівності і свободи, плюралізму і прав людини.

Потужні підвалини цих цінностей закладені ідеалами ліберальної демократії. Вважається, що вона поєднує в собі аристократичну традицію, конституційну законність і народоправство, засновані на політичній терпимості, принципи якої були сформульовані в Англії, Франції, США.

Ще Аристотель у своїй «Політиці» зазначав, що основа демократичної держави — свобода. Локк, Монтеск'є і американські федералісти стверджували, що лише конституційне правління, яке обмежує і стримує тимчасову владу більшості, може захистити особисту свободу. Надзвичайно влучними видаються роздуми І. Берліна про те, що свобода та рівність — первинні цілі, але абсолютна свобода для вовків — це смерть для вівців. Тобто, за цією логікою слідує, що свобода особистості несумісна з демократією. Яскравим прикладом у всіх відношеннях виступають комуністичні режими, де від пріоритету порядку та вдоволеної рівності страждала свобода людини. На цьому, як відомо, наполягали А. Токвіль та Дж. Мілль, Ж. Ж. Руссо та Дж. Медісон через культивування демократії більшості. Важко уявити, щоб цінності вступали в конфлікт один з одним, але на практиці їх зіткнення стають дуже проблемними. В тріаді «порядок-свобода-рівність» кожна з них ста-

вить державу в рамки дилеми: знищити свободу чи нав'язати громадянам однакові погляди, або ж знівельовати негативні наслідки такої свободи. Такі питання ставив перед собою Дж. Медісон. Проте щонайперше приходив до висновку, що «знищення свободи подібне бажанню знищення повітря, без якого немає життя, тільки тому, що воно роздуває рушійний вогонь».

Зіткнення демократії з індивідуальною свободою завжди було підґрунтям для ліберальної критики. Але, з іншого боку, слід знайти розумне сполучення лібералізму та демократії у їх найкращих проявах. До того ж, найважливішою цінністю правління більшості є «сприяння конкуренції ідей... та політичній стабільності».

Доречним у цьому аспекті є рішення Федерального Конституційного Суду Німеччини від 04.11.2009 р., в якому оскаржувалося рішення Федерального адміністративного суду про заборону проведення мітингу пам'яті нациста Р. Гесса. Конституційний Суд вирішив, що такий прояв поваги означав би мовчазне схвалення націонал-соціалістичного режиму у всіх його формах. Втручання та обмеження свободи вираження думки у цьому випадку є виправданим. Рішення у справі, пов'язаній із порушенням свободи віросповідання, винесено Конституційним Судом Німеччини на підставі такого обґрунтування.

Федеральний адміністративний суд відмовив у працевлаштуванні громадянки Німеччини ісламського віросповідання на посаду вчительки у зв'язку з одягненням нею на заняття необхідного мусульманського жіночого аксесуару — «хіджабу». Конституційний суд встановив відсутність зв'язку між доступом до публічної служби та релігійними вподобаннями і визнав непропорційною таку заборону.

Конституційний Суд Угорщини на певному етапі став підтримувати ідею обмеження конституційних прав та свобод заради здійснення важливих конституційних цілей та обов'язків (охорона суспільної безпеки). Але згодом орган конституційної юрисдикції Угорщини вирішив, що суспільна безпека — явище складне та багатогранне і не слід використовувати його в якості приводу для обмеження свободи преси та думки у більшості випадків.

Разом із тим, захищаючи демократичні цінності, нікому не спадає на думку, що немає апоріорних цінностей, рівнозначних для всіх.

І наріжним каменем перехідних демократій виступає типова шаблонність таких цінностей, прагнення зробити величезний стрибок вперед, забуваючи про проміжні етапи в досягненні мети. Такими демократичними цінностями «заповнений» текст Конституції України. Але їх дієвість залежить далеко не від цього. Європейські країни та США у своєму розвитку пройшли всі кола та етапи формування базових цінностей та їх вкарбування у соціальну психологію. Саме демократичні цінності за цей час стали для них ідеологією у найкращому сенсі цього слова.

Дослідження ціннісних вимірів Р. Інглхартом довели, що рівень особистого благополуччя, стан здоров'я населення, рівень терпимості, відсутність дискримінації за ознаками статі, раси, національності та інші показники соціального життя залежать від того, які ціннісні орієнтації превалюють в суспільстві.

Так, можна виділяти цінності виживання та цінності самовираження. Безспірним видається той факт, що пріоритетність цінностей виживання завжди дозволить суспільству підтримувати тоталітарні режими. І тільки демократичні інститути продукують появу цінностей самовираження, постматеріалістичних цінностей.

Думається, що доки у бідній країні буде існувати необхідність нагодувати сім'ю та покращити своє матеріальне становище будь-яким способом, доти такі цінності нового рівня як свобода, рівність, толерантність та довіра один до одного будуть недосяжними.

У демократичному ладі не повинне залишитися осторонь і громадянське суспільство. Функції держави повинні підпорядковуватись інтересам громадянського суспільства, а стратегія конституційного регулювання має визначатися системними властивостями не державного, а народного суверенітету.

І головним призначенням конституції є, в першу чергу, захист громадянського суспільства, в тому числі і від парламентського свавілля. Безсумнівними сьогодні видаються погляди Т. Гоббса, який стверджував, що поза громадянським суспільством життя людини є життям у «природньому стані», війною всіх проти всіх.